

Palanga

reikalais Marija dažnai važinėdavo į Kauną. Paskutiniaisiais metais Raudonojo Kryžiaus ligoninėje ji ir gydėsi. Prieš tai Kauno karo ligoninėje šešias savaites slaugė po operacijos čia gulėjusį kun. K. Bukontą.

*Spaudai parengė Danguolė Želvytė
Nuotraukos iš redakcijos archyvo*

Palanga – didžiausias Lietuvos kurortas, įsikūręs prie Baltijos jūros. Archeologų tyrinėjimai rodo, kad žmonės šiose vietose gyveno jau prieš penkis tūkstančius metų. Pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose Palanga paminėta XII amžiuje, aprašant Danijos karaliaus Voldemaro I-ojo ir jo kariuomenės išsikėlimą Palangoje 1161 metais. Tuo laiku Palanga jau buvo žinoma ir kaip garsus pajūrio prekybos centras. Ši vietovė minima ir XIV amžiaus pabaigos – XVII amžiaus vidurio Hanzos pirklų maršrutuose. Tuo laikotarpiu Birutės kalnas – senovėje šventvietė, alkas, mokslinė observatorija – buvo aptverta gynybine siena, o kalno papėdėje gyveno žmonės. 1914 metais „Vairo“ 12-ame numeryje išspausdintoje publikacijoje „Palanga“ L. Noreika rašo, kad šis miestas yra tame siaurame Baltijos pajūrio kylio gale, kuris tik vienas senovėje buvo likęs įsispraudęs tarp kryžievių ir kardininkų ordinų užkariautų žemių, ir kuriuo Lietuva per Žemaičius tik susisiekdavo su jūra. „*Tas kylys, perkirsdamas vokiečiams kelią ir nesuleisdamas jų žemių, šarvotiems vienuoliams buvo labai nepatogus. (...) Didieji Lietuvos kunigaikščiai dažnai nebeatsigindami užleisdavo tą kraštą Ordinui, bet atkaklūs žemaičiai niekada to nenorėdavo pripažinti ir tol nepasiduodavo, kol vėl neatgaudavo savarankiškumo ir kol Lietuvos valdovai vėl nepažindavo jų savo kraštų.*“

1422 metais Palanga galutinai atiteko Lietuvai. Ilgą laiką šis pajūrio miestas garsėjo ir kaip svarbiausias Lietuvos uostas. 1685 metais anglų pirklys Horstas Palan-

Marija Macijauskienė

Šatrijos Raganai- Marijai Pečkauskaitei

Trapi ir liūdna ji svajonių šaly.
Širdy jos žaizda lyg bedugnė – gili.

Aš laukiu žinių nuo Lemano krantų.
Kaip draugo. Kaip properšos virš debesų.
Bet mano jau kelias gimtaisiais laukais,
Kur skurdas ir panieka vieši laisva.

Kur vaikas užguitas tamsos lyg kapų.
Kur širdį atšildyt reikia kvapu.
Kur prakaitas sunkias kaip beržo sula.
Kur lašo vilties našlaitėliui nėra.

Kaip motina žemės, gimtinės šiluos
Ji pareigai savo jaunystę aukos.
Nuo pirkios prie pirkios ruda suknete
Kaip angelas skraido žemaičių sapne.

Jai skurdo ir vardo sesuo pavydės
Ir nuodą į viltį kas rytą įdės.
Tik erdvės, tikėjimas saulės galia
Jai šviečia kely kaip balta lėlėja.

Kai sutemos gaubia rudenius kapus
Ir vėtra šuoliuoja žvyrutu taku,
Girdėti, kaip verkia, kaip skundžias laukai:
– Kam gyvasties krantą anksti palikai?

goje buvo įsteigęs prekybos bendrovę, kurios veikla pagyvino Lietuvos prekybinius ryšius su užsienio šalimis. XVII amžiuje Palangos uostas konkuravo net su Ryga ir Klaipėda, tačiau 1701 metais švedai jį užvertė akmenimis ir nuo 1705 metų Palangos uostas prekybai jau nebenaudotas. XVII-ame amžiuje dalis vakarinės miestelio dalies buvo užpustyta. Tuo metu smėliu dar labiau buvo užneštas ir Palangos uostas. 1756 metais Palanga gavo laisvos prekybos teises, o 1791 metais Varšuvos ketverių metų seimas Palangai, kaip karališkam miestui, suteikė Magdeburgo teises. Tuo laiku Palangos šeimininkas buvo J. Masalskis. Vėliau čia šeimininkavo grafas V. Potockis, grafi Zubovai, generolas K. Neselovskis, o 1824 metais Palangos dvarą nusipirko Mykolas Tiškevičius. Tada Palanga ėmė garsėti ir kaip vasarvietė. Buvo pastatytos pirmosios svečių poilsiui skirtos poilsinės, netoli Birutės kalno įkurtas parkas, pastatyti grafo Tiškevičiaus rūmai. Kurį laiką Palanga priklausė Kuršo gubernijai, o 1921 metais vėl gražinta Lietuvai. Tada Palanga jau buvo garsus kurortas, į kurį vasarą suvažiuodavo ne tik Vilniaus, Kauno, bet ir daugelio Lenkijos miestų ponai, inteligentija. Labiausiai kurortas išgražėjo ir išsiplėtė po karo. Per keletą dešimtmečių čia pastatyta didžioji dalis ir dabar tebeveikiančių poilsinių, įsikūrė keletas stambių sanatorijų, reabilitacijos centrų. Šiandien Palanga plačiai žinoma kaip klimatinis, balneologinis ir purvo terapijos kurortas. Paskutiniaisiais metais šis pajūrio miestas vasaromis tampa simboliškai Lietuvos sostine. Žmonės čia suplūsta ne tik pailsėti, pasilepinti saulės, jūros ir kopų teikiama malonumais, bet ir ieškodami pramogų.

Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana labai mėgo jūrą ir poilsį Palangoje.

Savo prisiminimuose Klemensas Arlauskas rašo, kad gyvendama Židikuose Marija draugavo su vaistininko Martišausko šeima, kurią sudarė našlė motina, nevedęs sūnus Aleksandras (provizorius) ir dvi dukterys: Stefanija (vyresnioji) ir Teresė (jaunesnioji). Ši šeima buvo kilusi iš Palangos. Vytauto gatvėje, priešais vaistinę, ji turėjo gražius ir erdvius namus ir nemažą žemės sklypą. Dabar tie namai nugriauti. Likęs tik vienas didelis kaštonas. Jis – vienintelis išlikęs praeities liudininkas, o žemės sklypas apstatytas naujais namais ir sudaro Ramybės gatvelę. Būtent šiuose savo draugų Martišauskų namuose, atvykusi į Palangą, kurią nuo jaunumės Marija mylėjo, ir į kurią dažnai atvažiuodavo pailsėti, pasigydyti, apsidodavo Marija Židikų laikotarpiu. Yra išlikusios kelios nuotraukos, kuriose ji įsiamžinusi su savo draugais, Martišauskaitėmis. Palangoje savo namelius turėjo viena iš rašytojos tetų, kuri šelpė savo dukterėčią Mariją, jai mokantis Varšuvoje. Teta tikriausiai Marijai padėdavo ir vėliau. Kur stovėjo jos namas, koks jis buvo, žinių nėra išlikę.

Palangą Marija pirmiausia laikė vieta, kurioje galima pailsėti, atgauti jėgas, pasigydyti. Čia ji siūsdavo gydytis ir pasiligojusias Židikų mergaites, savo globotines.

Iš laišku, prisiminimų matyti, kad M. Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana gana dažnai lanky-

Spaudai parengė Danguolė Želvytė

Nuotraukose – fragmentai iš Birutės kalno koplyčios vitražų (dailininkas Liudas Pocius)

Iš Petronelės Indriekaitės, gimusios 1913 m., gyvenusios Židikų apylinkės Liūliškių kaime, prisiminimų:

Pastebėjusi silpną mano sveikatą ir sužinojusi, jog manoma, kad man reikia pušyno oro ir jūros, geroji pana Marija dvynukės Lekstutytes, sirgusias rachitu, ir mane išvežė į kurortą Palangon savo lėšomis.

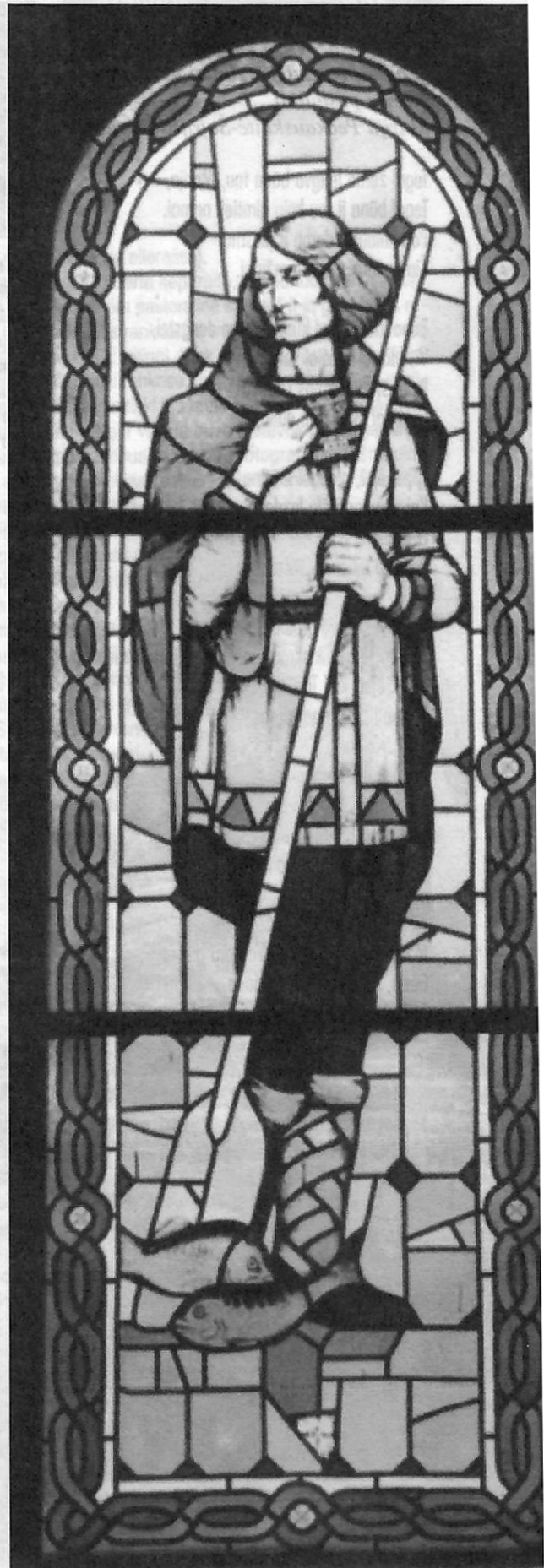
Man tada buvo tik devyneri, bet prisimenu viską puikiai, nes ta kelionė įstabiausia ir brangiausia man.

Mus apgyvendino pas Martišauskus, nes seserys Martišauskaitės buvo geros M. Pečkauskaitės draugės. Dažnai atvažiuodavo pati pana Marija, atveždavo dovanų. Globojamos Antaninos Liegudaitės, gerėjomės jūra, gerėm taip reikalingą pušų kvapą, daug laiko praleisdavom ant Birutės kalno.

Ir šiandien saugau širdy prisiminimus apie tą savo brangią kelionę, po kurios iš Palangos sugrįžau jausdamasi geriau, parsiveždama saują gintarų ir didelį dėkingumą Marijai Pečkauskaitei.

Iš Elenos Miltakytės-Skučienės prisiminimų:

1925 metais aš apsigyvenau Palangoje. Jau kitais metais, eidama su vyru į pajūrį, pamačiau einančią M. Pečkauskaitę, bet nediršau prieiti. Kitą vasarą vėl tas pats. Vyras ragino, aš kažkodėl maniau, gal manęs nepažins. 1930 m. kartą išėjusi su vaiku vežimėlyje į mišką, žiūriu – ant suoliuko sėdi pana Marija. Priėjau, pasisveikinau. Iš karto nepažino, paskui išbučiavo. Buvo kiek sublogusi. Kasos skrituliais sudėtos, abipus galvos, kaip anuomet, bet tokia liūdna, kenčianti. Sakėsi gyvenanti Žemaitijoje, Židikuose.

Juozas Jankauskas

„Dulkių pasaulyje veikliai darbuotis
šviesos pasauliui...“

Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana

Tegul žemė lengva būna tau, Marija,
Tegul būna ji tau kaip gimtieji namai.
Po kilniausių darbų ir jausmų
Čia gyvensi dabar amžinai.

Buvo laikas, kai kūdikį vargo dangstei,
Visada tu budėjai šalia,
Pakrašty varganos Lietuvos
Gyvenai jo vyžota dalia.

Ij penėjai, glaudei krūtine,
Kai su ubago ėjo lazda,
O išeinant širdy tau vis vien
Pasiliko giliausia žaizda.

Ne savęs, savo grožio gailėjaisi Tu –
Visa tai – tai tik skraistė mūs kūno trapi ir menka,
Tu norėjai, kad Tau akyse
Prisikeltų iš vargo tauta.

Reto grožio, brangi moterie,
Tu sielos ir šviesos šviesuly tamsoje,
Tu gėlė Žemaitijos lauku,
Prieš tave savo galvą lenku.

Prieš Tave aš klaupiuos, Marija
Ir žvaigždėtą vainiką dedu ant galvos.
Gėrio, meilės buvai madona,
Atsisakiusi laimės savos.

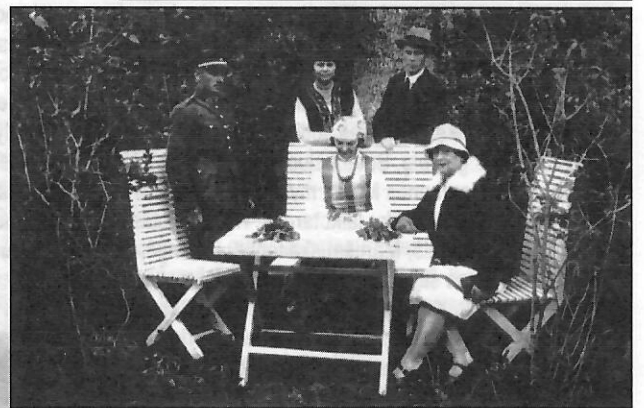

Nuotraukose:

Martišausky namas Palangoje. Čia
poilsiaudavo rašytoja.

Marija Pečkauskaitė su savo draugais
Palangoje. 1925 m.

Kapitonas Kontrimas, Teresė Martišauskaitė,
Česlovas Kontrimas, Marija Pečkauskaitė ir
Stefa Martišauskaitė Palangoje

Iš Marijos laiškų:

Janinai Kairiūkštytei
Palanga, 1912 m. liepos 28 d.

Aš tebesu Palangoje, bet jau seređoj grįž-
tam namo. Analiza parodė, kad baltymo vėl
buvo šiek tiek. Daktaras atrado ir širdį nesvei-
ką. Dabar nuo maudyklių – geriau bet dar
sugrįžus namo, turėsiu varyti plėnne žuacė-
ją. Laikas čia eina smagiai – taip mėgstu jū-
rę. Ir man baisu atminis, kad neužilgu reiks
į Marijampolę. Ką padarysi – viskas šiame
pasaulyje turi savo galą.

Marija Pečkauskaitė Židikuose

Laima POCEVIČIENĖ

davosi ir Rygoje. Čia ji buvo atvažiavusi net ir sunkiai sirgdama. Prieš pat savo mirtį ji buvo suorganizavusi ekskursiją į šį miestą. Kaune, Ukmergės g. n. 6- bt. 28 gyvenusi rašytojos giminaitė Grigalavičiūtė-Dellertienė yra pasakojusi, kad prieš Pirmąjį pasaulinį karą jos tėvai gyveno Rygoje. Marija Pečkauskaitė atvažiuodavo į Rygą ir gyvendavo pas jos tėvus.

Būna žmonių, kuriuos mini kartų kartos: už gerumą, pasiaukojimą, už sąžiningai nugyventus metus. Šitokia – rašytoja, pedagogė, švietėja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana. „Žinau tik, jog kol bus pasaulyje nors viena tamsi galva, kol plauks nors viena ašara, tol kiekvieno žmogaus priedermė bus tą galvą apšviesti ir tą ašarą nubraukti“ (Šatrijos Ragana. Irkos tragedija // Nutraukta idelija. V., 1968. P. 146) – tokiais Marijos Pečkauskaitės žodžiais galima nusakyti visą ir tikrąjį jos gyvenimo tikslą. Labiausiai jis tinka Šatrijos Raganos gyvenimui Židikuose apibūdinti.

Marijampolės mergaičių gimnaziją evakavus į Rusiją, Marija 1915 metais atvyko į Židikus (dabar – Mažeikių rajonas), kur klebonijoje, pas kunigą Kazimierą Bukontą, gyveno jos sunkiai serganti mama ir sesuo Zofija. Tuo metu Zofija jau rūpinosi klebonijos ūkiu, nes kunigas K. Bukontas pats nemėgo gaspadoriauti ir, suradęs laisvesnio laiko, mieliau sėsdavo lošti vinto arba patraukdavo medžioklėn. Šeimyniniai-ūkiniai reikalai netraukė ir į Židikus atvykusios Marijos. Ji labiau linko prie savo raštų, knygų, muzikos, labdaros ir švietimo.

Židikuose tarp Marijos ir Zofijos visą laiką tvyrojo slogi atmosfera. Iš užrašytų senųjų židikiškių prisiminimų matyti, kad klebonijoje būdavo net tokių dienų, jog, jei Marija pietaudavo prie stalo su kunigu Kazimieru Bukontu, tai jos sesuo Zofija išsinešdavo valgį kitur. Niekas negirdėjo barnių, tačiau tarp seserų tikro nuoširdumo nebuvo iki pat Marijos mirties. Dvi begaliniai skirtingos moterys: Marija – romantikė, altruistė, Zofija – dažniausiai pesimistė, nukreipusi akis į buitį. Gal ne vien charakterių skirtumas buvo jų pašlijusių santykių priežastimi. Žmonės spėjo, kad čia galėjo būti viskuo kaltas pats Židikų parapijos klebono K. Bukonto asmuo. Pažįstantiems Šatrijos Raganą atrodė neįtikėtina, kad Marija galėjo pamiršti senąjį Užvenčio dvarą ir dienas bei vakarus, kupinus muzikos, praleistus jaukioje jaunojo Užvenčio kunigėlio Kazimiero Bukonto draugijoje. Gal tada jis savo įdomiomis ir subtiliomis kalbomis apie krikščioniškąjį idealą palietė jaunosios rašytojos širdį. Galėjo būti, kad ir Marijos sesuo Zofija savo svajonių išrinktuoją buvo pasirinkusi Kazimierą Bukontą. Spėliojimai, o gal apkalbos?... Na, o 1915 m. mirus motinai, Marija buvo nutarusi nepasilikti Židikuose, pasinaudoti kvietimu ir išvykti mokytojauti į Telšius, tačiau... „Aš į Telšius nenuvažiavau, mano projektai atsimainė“, – 1918 m. savo draugei Janinai Kairiūkštytei-Tumėnienei rašė Marija. Taip liko gyventi Židikuose iki pat savo mirties – 1930 metų. Čia ji tapo tuo žmogumi, kuris praskaidrino daugelio žemaičių dienas. Po mažytį, atkampų bažnytkaimį pasklido labdaringi Marijos darbai, ir Židikai tarsi at-

gijo. Ji – pirmosios lietuviškos mokyklos, pirmojo lietuviško vakaro organizatorė miestelyje, ambulatorijos ir senelių prieglaudos įsteigėja.

Rašytoja įkūrė mokyklą tuščiose altarijos patalpose – suremontavo, sutvarkė porą kambarių ir pakvietė čia vaikus. Kaip yra pasakojusi Kazimiera Rubinaitė, paprasta buvo ta mokyklėlė: „nebuvo ten nei mokyklos suolų, tik stalai, suoliukai, taburetės. Kambarių sienas puošė keletas atvirukų: Vytauto, Kęstučio, Birutės paveikslėliai ir visų pasaulio dalių žemėlapiai, pačių daryti. Į mokyklą susirinkdavo apie dvidešimt vaikų. Juos Marija Pečkauskaitė mokydavo lietuvių kalbos ir literatūros, aritmetikos, geografijos ir istorijos. Na, o rankdarbių pamokas pravedavo Marijos sesuo Zofija Pečkauskaitė. Mokytoja dažniausiai vilkėdavo tamsia suknuते, kurią puošdavo pasagos formos sagutė.“ Marijos žvilgsnis buvo ugningas ir valdingas. Ji vaikams mėgdavo pasakoti apie tuos laikus, kai ji, apgaudama caro žandarus, slapta platindavo knygas. Na, o šventų Kalėdų proga Marija savo auklėtinius dažniausiai apdovanodavo skanumynais. Židikuose ji nė vienam negailėdavo patarimų, visus, kam to reikėdavo, paguosdavo ir visiems savo širdies šilumą dalindavo. Jai rūpėjo ir alkstantys beturčiai, ir girtuoklių vyrų iškamuotos žmonos, ir beglobiai vaikai. Viename iš savo laiškų, tais metais rašytų Janinai Kairiūkštytei-Tumėnienei, ji pasakojo: „(...) yra čia berniukas 8 metų, našlaitis. Tėvas buvo sodininku viename dvare. Yra labai gabus, mokiau jį pernai, tik be galo gyvas, blogų daiktų nuo visokių vaikų išmokęs, bet gero pedagogo rankoje, man rodos, galėtų išaugti geru žmogumi. Girdėjau Kaune esant kažkokią prieglaudą kun. Januškevičiaus – gal yra ir kita... Tamsta padarysi gerą darbą... gaila to vaiko“. Tuo pat metu – ilgos kūrybos valandos, tai gaudžios, tai džiaugsmingos, sekinančios ar padedančios gyventi, pakilti virš pilkos kasdienybės.

Savo įsteigtai mokyklai Marija vadovavo tik du metus, nes tolesnę jos veiklą uždraudė vokiečiai. Tačiau rašytoja ir toliau užsiėmė daraktoryste – keletą mergaičių mokė

(Nukelta į 58 psl.)

Zofija ir Marija Pečkauskaitės, Pijus Bielskis, Kazimieras Bukontas Židikuose. Apie 1915 m.